

Povzetki

Intervju z ekonomistom Bogomirjem Kovačem

OD PROLETARSKÉ DO KITAJSKE ZVEZDE

Intervjuju z ekonomistom Bogomirjem Kovačem o razvoju in vzponu Gorenja govori o družbenih in ekonomskih okoliščinah, ki so temu botrovale, ter o njegovih vzponih in padcih, ki so ga pripeljali pod okrilje kitajske multinacionalke Hisense. Kot dober poznavalec Gorenja je kritično osvetlil sedemdesetletno pot tega podjetja, ki je v pogojih socialističnega gospodarstva in njegove kontinuirane gospodarske recesije uspešno krmarilo in celo doživljalo ekspanzijo. Ustavila se je, ko so se ekonomskim zablodam socializma pridružile tvegane poslovne odločitve vodstva Gorenja. Podjetje je sicer v turbulentnih časih po koncu socializma preživelo in ostalo samostojno, vendar so ga vse bolj načenjale sodobne ekonomske krize in poslovna globalizacija. Medtem ko se je ukvarjalo samo s seboj, ni imelo pravega odgovora na vprašanje razvojne strategije, konkurenčnih proizvodov in obvladovanja tržnih niš. Težave so se stopnjevale po letu 2009, ko Gorenje ni imelo odgovora, kako premagati zunanjo finančno in ekonomsko krizo in notranja protislovja, ki so se kopičila, namesto razreševala. Zato tudi iskanje tujega partnerja ni bila več strateško razvojna usmeritev, temveč vprašanje poslovnega preživetja, edini možni izhod za ohranitev Gorenja, zlasti na lokaciji v Velenju.

David Bole, Jani Kozina, Jernej Tiran

**INDUSTRIJA IN SOCIALIZEM:
OVIRI ALI GONILI PRIHODNJEGA
RAZVOJA VELENJA**

Tradicionalna industrijska mesta po svetu družijo sorodne razvojne težnje. V Evropi so postala živi spomeniki, ki se težko vklaplajo v sedanje razvojne paradigme. V prispevku raziskujemo Velenje, v katerem skušamo razkriti kulturno-družbene dimenzije industrijske in socialistične dediščine ter njun vpliv na bodoči razvoj. Raziskava je sestavljena iz treh delov. Prvi del je raziskava vidnih simbolov industrije in socializma v mestu. Popis snovnih in nesnovnih simbolov kaže, da v mestu obstajata dve glavni pripovedi: prvo pripoved poimenujemo „socialistična nostalgija“, drugo pa „ponosna drža do pretekle in sedanje industrijske dediščine.“ Drugi del je analiza 23 zgodb o pretekli in današnji vlogi industrije in socializma v mestu. Rezultati kažejo, da so v mestu ponosni na dosežke socializma in industrijske tradicije, ki bi jih bilo mogoče uporabiti za razvoj tehnoloških in družbenih inovacij. Obenem obstajajo tudi pripovedi, ki predstavljajo negativne vidike izgradnje mesta v obdobju pred osamosvojitvijo ter klientelizma gospodarsko-političnih elit. V tretjem delu raziskujemo družbene inovacije v mestu, ki zadovoljujejo družbene potrebe ter ustvarjajo nove družbene odnose in oblike sodelovanja. Skupaj z lokalnimi udeleženi smo prepoznali 21 novih storitev, ki vsebujejo elemente družbenih inovacij. Nazadnje smo za tri najbolj pereča vprašanja v mestu predlagali tri možne družbene inovacije: ribogojnico na območju jezer, profesionalizacijo nevladnega sektorja in mentorsko shemo. Iz vseh raziskav sklepamo, da mesto označuje izrazita dvojnost, saj krmari med negativnim učinkom zaklepanja na eni in iskanjem novih poti na drugi strani. Predlagamo široko razpravo o prihodnjem razvoju Velenja in ponovnem ovrednotenju njegovega največjega notranjega vira, to je industrijske tradicije in z njo povezanih pozitivnih vrednot lokalnega prebivalstva.

Saša Piano, Aleksandra Gojević Dolenec

POGOVARJAMO SE O VELENJU

Izhodišče članka je dogodek ob šestdesetletnici Velenja Pogovarjajmo se o Velenju. V pogovoru, ki sta ga v organizaciji Kluba arhitektov Saša regije, KASR, vodili avtorici članka, smo želeli odpreti razpravo o mestu: kaj so njegove vrednote, kako jih lahko posameznik s svojim strokovnim delom neguje in nadgrajuje ter kakšna bi lahko bila vizija mesta. V njem so sodelovali gostje različnih strokovnih usmeritev: arheologinja Danijela Brišnik, arhitekti Gregor Gojević, Nande Korpnik in Rok Poles, krajinski arhitektki Darja Matjašec in Tina Trampuš, pisatelj, pesnik in dramatik Peter Rezman, politik in pravnik Iztok Mori, umetnostna zgodovinarica Mateja Neža Sitar, zgodovinarica in geografinja Mojca Ževart ter zgodovinarica in sociologinja kulture Andreja Ažber. Njihova razmišljanja so povzeta, jedro pa tvorijo teme, ki so se pojavile v razpravi, nekatere pogostejše, nekatere le kot medklic, intenzivno dogajanje v času med pogovorom in člankom pa jim je dalo novo težo. Pristop k povedanemu je načrtovalski, zazrt v prihodnost, pa vendar temelječ na sedanjosti in preteklosti: kako s tem, kar je izpostavljenega, dobrega in slabega, v prihodnje? Članek v sklepnem delu ne ponuja receptov, ampak prebivalce Šaleške doline, načrtovalce in odločevalce poziva k drži in aktivnostim, ki jih po ocenah avtoric ta čas potrebuje in ki lahko nadgradijo prepoznane vrednote, ne da bi ustavile prepotreben nadaljnji razvoj mesta in doline.

Peter Rezman

(NE)ORGANIZIRANOST EKOLOŠKIH PROTESTNIH GIBANJ

*(pričevanje opazovalca in nekdanjega aktivista
ekoloških gibanj v Velenjski kotlini 1985–2020)*

Ekoloških gibanj v Velenjski kotlini ne bi bilo brez pridobivanja lignita, ekoloških protestov pa ne brez okoljskih degradacij zemlje, zraka in vode, ki so posledica kurjenja lignita v velenjski elektrarni za proizvodnjo električne energije od leta 1930, kasneje pa v bistveno večjem obsegu po letu 1956, ko je pričela obratovati Termo elektrarna Šoštanj (TEŠ). Ekološko gibanje Velenjske kotline še čaka na celostno, večdisciplinarno raziskovanje. Za takšen namen bi ga lahko razdelili na sedem obdobj.

Prvo od začetka 20. stoletja do zagona blokov 1, 2 in 3 TEŠ, *drugo* do zagonov blokov 4 in 5 TEŠ, *tretje* od leta 1977 do 1985 (obdobje največjega onesnaževanja iz energetskih objektov), *četrto* od leta 1985 do 1991 (obdobje ekoloških protestov) ter po letu 1991 *peto* obdobje ekološke sanacije Velenjske kotline. Od pričetkov ekološke sanacije po letu 1990 pa nekako do leta 2005 so tako civilna kot politična ekološka gibanja v Velenjski kotlini zamrla in zaobšla tudi gradnjo TEŠ 6, ki je bila v lokalnem okolju sprejeta pozitivno, tako da niti ni bilo pričakovati kakršne koli CI proti gradnji TEŠ 6. V *šesto* obdobje gibanj lahko umestimo pojav CI proti trasi hitre ceste Velenje–Slovenj Gradec, ki jo je vlada RS potrdila leta 2013. Hkrati sta župan in direktorica občinske uprave MO Velenje ustanovila t. i. »civilno iniciativo za« hitro cesto. Po grožnji s kazensko ovadbo je ta hitro ugasnila. Leto 2019 lahko pogojno označimo za *sedmo* (aktualno) obdobje delovanja okoljevarstvenih civilnih iniciativ. Organizirala se je strokovna skupina intelektualcev iz Velenjske kotline, ki so si zadali za cilj preprečiti nameravani sosežig odpadkov v TEŠ. Ta CI si je nadela ime Šaleško EKO gibanje in le-to bi bilo mogoče prepoznati kot dediča ekoloških gibanj iz osemdesetih let v Velenjski kotlini oz. Šaleški dolini.

Maja Pan

SREČANJE PIONIRJEV TITOVIH MEST

Leta 1981 je Velenje z odlokom postalo eno od jugoslovanskih Titovih mest. Neznano kje, kako in kdo je leta 1983 sprejel odločitev, da bo vsako leto v enem od Titovih mest organizirano srečanje delegacije pionirjev iz vseh ostalih Titovih mest. Prvo srečanje je bilo v Titovem Velesu leta 1984, drugo v Titogradu leta 1985, tretje v Titovem Užicu leta 1986, četrto v Titovem Vrbasu leta 1987, peto v Titovem Velenju leta 1988 in zadnje, šesto, leta 1989 v Titovem Drvarju. Nameni srečanj so bili jasni, manj pa je bilo jasno to, kakšen je bil njihov rezultat; to je, kako danes nekateri gledamo na duha bratstva in enotnosti, kako za nazaj vidimo in vrednotimo svoje otroške in mladostne izkušnje. V pričujočem prispevku me torej zanima povezovanje mladih, ki ga osvetljujem iz spominske perspektive otrok, udeležencev teh srečanj (poleg svojih predstavljam spomine in razmisleke vrstnic Irene Jakopanec, Klavdije Dovečar, Darje Regvat in Marka Mandića), ene spremljevalke (Tince Kovač) ter ene občinske funkcionarke (Marije Kuzman). Enemu od srečanj, petemu srečanju v Titovem Vrbasu leta 1987, sem prisostvovala tudi sama kot ena od trinajstih učenek in učencev Osnovne šole Antona Aškerca. Med udeleženkami iz moje šole je bila tudi Katja Skornšek, ki ji to spominsko refleksijo posvečam.

Andreja Ažber

INKARNACIJE VELENJSKE KUNIGUNDE

V Inkarnacijah Kunigunde sem želela osvetliti okoliščine nastanka izmišljene konstrukcije legende o grajski gospodični Kunigundi. Sodobni velenjski 'graščaki', njeni idejni očetje, so arhetipsko grajsko čarovnico ustvarili na osnovi dejanskih materialnih označevalcev – napisa imena in datuma na pečnici, steklene krogle v vodnjaku in najdenega šopa las. Z brkljarijo dejstev in izmišljij so sprožili promocijske učinke in ostenzijske reakcije, Kunigundo pa so nato veliko-odušno podelili z mladimi iz Mladinskega centra, ki so lepo čarovnico preoblikovali po svoje. Skrivnostna in izmuzljiva igra fantazem ohranja Kunigundo večno lepo in mlado, ker pa je neizbrisen pečat vtisnila v identiteto mladinskih kultur, pooseblja tudi vrednote ustvarjalnega in odprtega mesta.

Mateja Kumer

PAUL SCHMIDTBAUER – ISKALEC ZVEZD

**DUNAJSKA DVORNA KRALJEVA TOVARNA
»IG. GRIDL« IN NJENA ZAPUŠČINA V VRTNI
ARHITEKTURI DVORCA GUTENBUHEL**

Dva prispevka, ki sta povezana z zapuščino družine Woschnagg v Šoštanju, pripovedujeta, da se z novimi raziskovanji in odstiranjem odkrivajo nepoznane in še neraziskane zgodbe ter vsebine, ki dajejo težo in pomen umetniški in tehnični dediščini mesta Šoštanj. Hkrati nam omogočajo preslikavo v pretekli prostor in duha takratnega časa.

Skrit in zapuščen v zaraščenem vrtu dvorca Gutenbuchel še vedno ponosno stoji steklenjak, ki so ga izdelali v tovarni »Ig. Gridl« na Dunaju.

Prav tako tiho, skrito in z nekakšno subtilno željo po reanimaciji čaka opus slikarske zapuščine graškega umetnika Paula Schmidtbauerja, da ga ponovno osvetlimo z dnevno svetlobo in ga spoštljivo prebudimo iz spečega zaprtega prostora.

Aleksandra Gačič

**ODZIVI ŠALEŠKE DOLINE NA KOROŠKI
PLEBISCIT IN USODO PRIMORSKE**

Pričujoči članek osvetli dogodke na predvečer Koroškega plebiscita in usodo slovenskih Primorcev. V uvodu so pojasnjena dejstva o zgodovinskem ozadju koroškega in primorskega vprašanja, nato razprava poseže na domače ozemlje – v Šaleško dolino, ki je bila z usodo rojakov seznanjena. Na osnovi lokalnega časopisja, Nove dobe in Domovine, so predstavljeni dogodki, ki so se v dolini zvrstili v podporo Korošcem in Primorcem.

Mateja Medved

O PROSVETNEM DRUŠTVU ŠMARTNO PRI VELENJU IN DRUŠTVENEM PRAPORU

Ob slovenskem kulturnem prazniku leta 2017 smo v Muzeju Velenje 10. februarja odprli priložnostno razstavo z naslovom Prosvetno društvo Šmartno pri Velenju. Razstava je nastala z namenom javnosti predstaviti knjige, ki so nekoč stale na policah društvene knjižnice.

Med drugo svetovno vojno je okupator tudi v Šaleški dolini sistematično uničeval knjižnice in na spisku za uničenje se je znašla tudi knjižnica Prosvetnega društva v Šmartnem pri Velenju. Zaradi močne narodne zavesti in poguma posameznikov – v primeru društvene knjižnice v Šmartnem sta bila to predvsem Karel Šilih in Janko Ževart – pa je bil vsaj del knjig, ki so bile zapisane uničenju, rešen. Pri družini Janka Ževarta se je tako ohranilo okoli 70 knjig, ki so v bolj ali manj dobrem stanju srečno preživele vihar ni čas druge svetovne vojne. Družina Ževart iz Celja jih je v začetku leta 2017 prepustila v hrambo Muzeju Velenje in tako se je po njihovi zaslugi del knjig iz nekdanje knjižnice Prosvetnega društva v Šmartnem pri Velenju vrnilo domov v Šaleško dolino. Razstava ohranjenih knjig skupaj z društveno zgodovino pa je vodila do še ene pridobitve Muzeja Velenje. Med njenimi obiskovalci je bil tudi Zdravko Čas iz Gaberk pri Šoštanju, ki je razkril, da hrani doma društveni prapor. Po več kot letu dni so naša dogovarjanja obrodila sadove in junija 2019 se je ohranjeni knjižni zbirki Prosvetnega društva Šmartno pri Velenju v hrambi Muzeja Velenje s pomočjo Ministrstva za kulturo RS pridružil še društveni prapor.

Pričujoči članek tako predstavlja pestro zgodovino Prosvetnega društva Šmartno pri Velenju ter društveni prapor, izdelan ob 50-letnici delovanja društva.

Mateja Medved, Damijan Kljajič

KULTURNO DRUŠTVO MOŠKI PEVSKI ZBOR KAJUH VELENJE: 100 LET DELOVANJA

Tudi v Velenju se je društvena dejavnost močno razmahnila, zlasti v devetdesetih letih 19. stoletja, ko je bilo nastajanje društev že povezano z vprašanjem politične orientacije Velenjčanov. Leta 1910 je svoje delovanje pričelo Moško pevsko društvo Velenje. Izšlo je iz pevske skupine velenjskega gasilskega društva in je bilo nemško usmerjeno. Ustanovna slovesnost velenjskega moškega pevskega društva je potekala 17. julija 1910. Ob priložnosti ustanovitve je bil izdan slavnostni znak – belo-zeleni trak s kovinskimi resicami ter spominskim zapisom. Leta 1912 je društvo dobilo svojo zastavo. Posvetitev je potekala 6. oktobra 1912.

Slovenske zборе zasledimo šele po 1. svetovni vojni. Leta 1919 je takratni organist v Šmartnem Ciril Venišnik začel sestavljati mešani pevski zbor Šaleški zvon. Leto kasneje, leta 1920, je v Velenju živeči slovenski skladatelj Fran Korun Koželjski obnovil moški zbor. Dal mu je tudi ustrezno organizacijsko obliko kot »Pevsko društvo Velenje«. Pravilnik društva je iz leta 1921, njegova preureditev pa iz leta 1931.

Zelo malo je znanega o obstoju in delovanju zbora med 2. svetovno vojno. Po vojni pa se je hkrati z razvojem skromnega trga Velenje v eno najmodernejših slovenskih mest razvijala in rasla tudi pevska tradicija velenjskega pevskega društva, k čemur so pripomogli vsi dirigenti društva. V vseh letih obstoja se v zboru niso menjali le pevovodje, v njem so peli in se zamenjali mnogi pevci. Spreminjalo se je tudi ime zbora. V letih po vojni je v Velenju deloval SKUD (Sindikalno kulturno-umetniško društvo) Ivan Cankar, 2. oktobra 1952 pa si je pevski zbor nadel novo ime, in sicer KPD Svoboda.

V začetku šestdesetih let se je društvo poimenovalo po šaleškem rojaku Karlu Destovniku Kajuhu. Moški pevski zbor Kajuh v letošnjem letu praznuje 100-letnico delovanja.

Ambrož Kvartič

**DOPOLNITEV ČLANKA »LOV NA ŠALEŠKE
ZAKLADE«**

Avtor je dopolnil članek, ki je bil objavljen v 15. zvezku Šaleških razgledov pred tremi leti. Naletel je namreč na podatek, da so šaleške zaklade iskali pol stoletja prej, torej v šestdesetih letih 19. stoletja.

Rok Poles**VELIKA LESENA STAVBA S SEDEMDESETIMI
SOBAMI; PRISPEVEK K POZNAVANJU
ŠOŠTANJSKEGA TRŠKEGA DVORCA**

V prispevku so obdelani viri, ki postavljajo šoštanjski trški dvorec na lokacijo južno od trga. Dvorec je bil v pretežnem delu lesena kulisa, kar pojasni njegovo izginotje po požaru leta 1734. Dvorec je kontekstualno umeščen v razvoj prostora na območju Šoštanja.

Miran Aplinc

SOTESKA PENK

V pričujočem prispevku avtor ob uporabi relevantnih dosegljivih virov in literature predstavlja manj znane posebnosti zahodnega dela Šaleške doline, sotesko Penk. V Uvodu so predstavljena razmišljanja o izvoru imena soteske Penk in umestitev začetka soteske na meje nekdanje trške občine Šoštanj, v nadaljevanju pa potek ceste in železnice, umestitev rudnika, topilnice svinca in cinka, nesojene HE Penk ter žag, mlinov in domačij v tej prehodni soteski.

David Vidmar Čeru

**VALVASORJVE OMEMBE ŠALEŠKE DOLINE
V SLAVI VOJVODINE KRANJSKE**

V pričujočem članku je narejen pregled in vsebinska ter stilistična analiza omemb Šaleške doline v Valvasorjevi Slavi vojvodine Kranjske. Šaleška dolina se v Valvasorjevem opusu omenja le bežno, a to nikakor ne pomeni, da omembe niso pomembne. Postavljene v obširnejši kontekst krajevne zgodovine Šaleške doline lahko služijo kot potrdilo k že obstoječim podatkom, lahko razširijo znanje o Šaleški dolini, mogoče celo odprejo nekatera nova vprašanja. Ne glede na njihovo vrednost so Valvasorjeve omembe Šaleške doline eden pomembnejših členov za historiografijo našega okoliša v zgodnjem novem veku, dobi, ki je prinesla mnoge zelo pomembne spremembe v upravi, gospodarstvu, pravu in gospodarskem ustroju slovenskih dežel.

Silvo Grmovšek

**EMIL HOFINGER ALI ERICH THORWALD
DANEC, NEMEC, SLOVENEČ, VELENJČAN**

V novi rubriki intervjujev bomo obujali spomine na osebno in kolektivno preteklost ter tudi sedanjost kot so jo doživeli naši intervjujanci. Teme pogovorov bodo različne, narekovali jih bodo sogovorniki, nekatere pa bodo vnaprej določene. Pričeli bom s slednjimi.

Tema našega prvega intervjuja s skupnim naslovom *Nomen est omen* je tujstvo. V tej temi bomo poskušali iz pogovorov s Šalečani, ki niso slovenske narodnosti, obravnavati njihove osebne izkušnje s fenomenom tujstva. Rubriko pričinja intervju z Emilom Hofingerjem, ki ima danske, nemške in slovenske korenine.